

**Adolygiad Digonolrwydd
Gwasanaethau Hamdden
Cyngor Gwynedd
Hydref 2013
Adroddiad Drafft
Crynodeb Gweithredol**

**'Just Solutions'
Ymgynghorwyr Hamdden**

Crynodeb gweithredol yw hwn o Adolygiad Digonolrwydd Hamdden 2013 a gynhaliwyd ar ran Cyngor Gwynedd i lywio darpariaeth a chynlluniau i'r dyfodol.

EGWYDDORION SYLFAENOL

Egwyddorion Cyffredinol

Mae'r adolygiad yn cydnabod nad cau Canolfannau Hamdden yw'r ffordd ymlaen a bod rhaid ystyried newidiadau sylfaenol – oriau agor diwygiedig a dulliau newydd yn ogystal â modelau cydleoli gwahanol i gael mwy o gwsmeriaid a chyflawni arbedion hefyd – os am gynnal gwasanaethau mewn hinsawdd o bwysau ariannol cynyddol.

Ar ben hynny, gellir ond cael gwelliant trwy ddod â gwasanaethau at ei gilydd – gan greu mwy o resymau i bobl ddefnyddio'r cyfleusterau, ochr yn ochr â modelau rheoli newydd sy'n cofleidio dulliau gwahanol, priodol i bob cymuned – a hyn oll yn canolbwyntio ar y prif ganlyniad o wella iechyd a lles pobl Gwynedd.

Argymhellir hefyd na fyddai sefydlu ymddiriedolaeth i reoli'r portffolio cyfredol o gyfleusterau er mwyn sicrhau arbedion treth o reidrwydd yn cynrychioli'r ateb cywir yn y tymor hir ar gyfer Gwynedd – yn bendant ddim i gychwyn. Gall newidiadau i fudd-daliadau treth fod ar y gorwel a bydd ymrwymiad tymor hir i fodel rheolaethol cyffredinol newydd yn cyfyngu ar y cyfle i wneud newidiadau i'r dyfodol a chyflawni arbedion a gwelliannau eraill. Does dim ateb cyflym, yn hytrach mae angen nifer o ymagweddau newydd, a rhagwelir y dylai hyn gyrraedd targed arbedion uwch na'r arbedion NNDR fyddai'n cael eu cyflawni trwy roi cyfleusterau mewn model rheoli ymddiriedolaeth.

Rhaglen Foderneiddio a Newid Dwy i Dair Blynedd

Mae'r adroddiad yn pwysleisio na ellir mynd i'r afael yn llwyddiannus â'r amryw o heriau sy'n wynebu Cyngor Gwynedd – cynnal gwasanaethau ar draws ardal ddaearyddol fawr, i lawer o gymunedau bychain lle mae materion gwledig i'w goresgyn – trwy un dull sengl newydd wedi'i gynnwys mewn gwasanaeth unigol. Yn hytrach, argymhellir rhaglen newid sylfaenol fydd yn cael effaith ar draws yr ystod o wasanaethau cymunedol yn ogystal â gwasanaethau gweithredol canolog, a fydd angen ei gweithredu dros gyfnod o 2-3 blynedd.

Ehangach na Hamdden – Mae angen Penderfyniadau Corfforaethol

Mae'n annhebygol y gellid sicrhau'r manteision a'r effeithlonrwydd a nodir yn yr adroddiad heb iddynt gael eu hystyried a'u mabwysiadau ar lefel gorfforaethol uwch – ni ellir cyflawni'r enillion arfaethedig trwy newidiadau i Wasanaethau Hamdden yn unig.

Canlyniadau Buddsoddi Hamdden

Mae pwysigrwydd Hamdden at ddibenion gwella canlyniadau iechyd yn amlwg yn ganolog i weledigaeth Cyngor Gwynedd ar gyfer gweithredu ataliol, h.y. annog lefelau gweithgarwch corfforol uwch er mwyn lleihau'r pwysau ar Iechyd a Gwasanaethau Cymdeithasol.

Fodd bynnag, i strategaeth o'r fath fod yn llwyddiannus, yr unig 'gyfrwng' wirioneddol gost-efeithiol ar gyfer cyflawni'r canlyniadau iechyd yw darparu profiad addysg ysbrydoledig – creu byd lle mae pobl ifanc yn gyfrifol am eu ffordd o fyw iach a gweithgar eu hunain a'u hannog i fod yn arweiniol mewn trefniadaeth chwaraeon yn y dyfodol.

Rhaid i blant a phobl ifanc fod yn ffocws – mae'n hanfodol dylanwadu ar ffordd o fyw yn y blynyddoedd cynnar – dyma lle gall

Hamdden wneud y cyfraniad mwyaf i helpu i gyfarch materion 'iechyd y genedl'.

Yr hyn sy'n fwy anodd mynd i'r afael ag ef yw'r potensial i effeithio ar y problemau a'r beichiau mwyaf difrifol ar y Gwasanaethau Iechyd a Gofal Cymdeithasol. Ochr yn ochr â hyn, rhaid cydnabod bod y rhan fwyaf o fuddsoddiad Gwasanaethau Hamdden mewn cyfleusterau, lle nad yw'r rhan fwyaf o'r cwsmeriaid rheolaidd yn flaenoriaeth ac 'mewn perygl', sef y gynulleidfa darged ar gyfer Gwasanaethau Iechyd a Gofal Cymdeithasol. Mae angen mwy o ymrwymiad gan y Gwasanaeth Iechyd i ariannu unrhyw gynlluniau Hamdden ataliol o ran salwch iechyd yn y dyfodol.

Am y rhesymau hyn, ni ddylai cael effaith ar flaenoriaethau Iechyd a Gofal Cymdeithasol fod yr unig gyfiawnhad ar gyfer buddsoddi mewn Hamdden yn y dyfodol. Mae angen hyrwyddo'r achos buddsoddi Hamdden ar gyfer amcanion addysg, adfywio a thwristiaeth, a 'gwell cymunedau' hefyd. Gall gweithgaredd corfforol a chwaraeon gyfrannu'n sylweddol at adfywio'r economi a chymunedau – yr economi ymwelwyr a dysgu gydol oes.

Mae'r adroddiad yn argymhell bod Cyngor Gwynedd yn ystyried y themâu canlynol fel blaenoriaethau ar gyfer strategaeth Hamdden yn y dyfodol:

1. Ysgogi plant a phobl ifanc i arddel a chynnal ffordd o fyw iach ac egniol.
2. Helpu i gadw pobl hŷn yn weithgar ac yn rhan o'u cymunedau lleol – "*more outreach, than Leisure Centre orientated*" – gan alluogi sefydliadau lleol i ddarparu ffyrdd cost isel o gefnogi pobl hŷn sy'n llai annibynnol i fyw bywydau iach.
3. Cefnogi darparwyr eraill e.e. y sectorau gwirfoddol a phreifat.
4. Annog mwy o ddefnydd o'r amgylchedd naturiol.

5. Darparu cymorth hanfodol, gan danategu a dathlu llwyddiant ym myd chwaraeon.
6. Darparu ymyraethau arbenigol fel gwasanaeth cyhoeddus dim ond lle mae tystiolaeth o angen a lle nad oes darparwr amgen arall.

Egwyddorion a Rhesymeg sy'n cyfarwyddo Blaenoriaethau a Dyluniad Gwasanaethau i'r dyfodol

Nid yw mwyach yn ymarferol i ddarparu'r un gwasanaeth i bawb... o ystyried yr arbedion cyllidol fydd yn ofynnol, mae'r adroddiad yn argymhell ystyried yn ofalus y rhesymeg sy'n sail i flaenoriaethau'r gwasanaeth i'r dyfodol – mae rhesymwaith 'hawl i fusnes' yn cael ei gyflwyno fel modd o ddiffinio cwmpas y ddarpariaeth yn y dyfodol – gan wahaniaethu rhwng pwrpas a rôl unigryw/hanfodol yr Awdurdod ochr yn ochr â gwasanaethau sydd yn 'ddewisol' ac y gellir eu darparu mewn ffordd wahanol. Crynhoir y rhain fel a ganlyn:

- Gwasanaethau 'hawl' hanfodol – mae gan yr Awdurdod Lleol ddyletswydd i'w darparu. Er Enghraifft:
 - Addysg a dysgu – yr hawl i bob person ifanc gaffael llythrennedd, rhifedd ac yn achos hamdden – sgiliau llythrennedd corfforol trwy brofiad dysgu 'ysbrydoledig'.
 - Rhaglenni iawndal – cyfrifoldeb i ddarparu ymyraethau arbenigol lle na fydd neb arall yn gwneud hynny h.y. llythrennedd oedolion; cymorth i gefnogi pobl sydd ag anghenion arbennig; cymorth cartref – rhaglenni byw'n annibynnol gyda chefnogaeth ar gyfer pobl hŷn
- Gwasanaethau dewisol – darparu cyfleusterau i fodloni gweithgareddau 'amser hamdden' oedolion – ymateb i 'ddewis y farchnad', er enghraifft:
 - Y cynnig 'busnes' – dan arweiniad y farchnad, gweithgareddau sy'n gwasanaethu anghenion hamdden

a ffordd o fyw – dewis personol ymhlith y gymuned oedolion yn cystadlu gydag ystod o ddewisiadau amgen gan gynnwys cynnyrch masnachol – iechyd a ffitrwydd; pêl-droed 5 bob ochr; golff; 'hamdden gwyliau'; adloniant awyr agored rhad ac am ddim h.y. cerdded, loncian a seiclo; llawer o chwaraeon clwb.

- Bydd y gwasanaethau hyn yn elwa o ddefnyddio mwy o fodolau busnes 'masnachol'.

Mae'r broses o wahaniaethu rhwng gwahanol ddibenion sylfaenol o'r fath yn helpu i gyfeirio'r sail resymegol ar gyfer y ddarpariaeth yn y dyfodol. Yn debyg i awdurdodau lleol eraill, mae Cyngor Gwynedd yn dymuno y bydd gwasanaethau yn y dyfodol yn cyflawni canlyniadau gwell ac yn cyflawni arbedion effeithlonrwydd ar yr un pryd. Mae hyn yn gofyn am adolygiad ac eglurhad o resymeg, pwrpas a blaenoriaethau'r gwasanaeth – gan ddod yn bwynt cyfeirio hanfodol ar gyfer darparu yn y dyfodol – dylai egwyddorion o'r fath hefyd fod yn berthnasol ar draws gwasanaethau statudol ac anstatudol, gan gynnwys darpariaeth ieuencid a llyfrgelloedd, ond all yr egwyddorion ond cael eu pennu'n gorfforaethol.

ARGYMHELLION STRWYTHUROL

Y gymysgedd 'Hamdden'

Er mwyn llunio gwasanaethau cymunedol sy'n fwy effeithlon ac effeithiol mae'r adroddiad yn argymhell bod y gwasanaeth 'Hamdden' cyfredol – chwaraeon a gweithgareddau corfforol yn cael ei leoli a'i farchnata ochr yn ochr â gwasanaethau 'hamdden', 'diwylliant' a gwelliannau cymunedol a dysgu gydol oes eraill – 'pecyn' cyflenwol o gynnyrch, gwasanaethau a chyfleusterau yng nghyswllt diwylliant cymunedol, hamdden a dysgu gydol oes – llyfrgelloedd, theatrau, amgueddfeydd ac orielau, y celfyddydau, gwasanaethau ieuencid a

chwarae, canolfannau cymunedol, neuaddau eglwysi, ysgolion – i gyd yn adnodd cymunedol ar gyfer gweithgareddau hamdden a dysgu gydol oes.

Mae'r gwasanaethau hyn yn rhannu'r un dibenion a chanlyniadau iechyd a lles/gwell cymunedau/economi ymwelwyr ehangach a byddent yn elwa o ddefnyddio model busnes a hawl cyson.

Gyda'i gilydd, gellir eu rheoli a'u cyflwyno i ddarparu ffocws cymunedol ar y cyd a gwell cynnig i'r cwsmer yn ogystal â mwy o amrywiaeth o effeithlonrwydd h.y. cydleoli a rheolaeth, gwasanaeth allgymorth cyfrannol.

Lleoli Hamdden yn y Gwasanaeth/Adran Gywir

Mae'r adroddiad yn argymhell y dylid rhoi ystyriaeth bellach i leoliad mwyaf effeithiol y gwasanaeth Hamdden o fewn strwythurau'r Cyngor yn y dyfodol os yw am gynyddu effaith cymunedol a sicrhau effeithlonrwydd.

Nid yw lleoliad adrannol presennol y gwasanaeth Hamdden, ochr yn ochr â Gwasanaethau Gofal, yn cael ei ystyried y lleoliad gorau. Nid oes amheuaeth nad yw'r rheolwyr gweithredol wedi gweithio'n galed i sicrhau bod y strwythur presennol yn gweithio'n dda, ac mae hyn wedi arwain at nifer o ddulliau gwell o weithio yn ogystal â chreu canlyniadau ariannol. Fodd bynnag, i gyflawni mwy o effaith a chefnogi newid radical gan alluogi mwy o arbedion effeithlonrwydd mae'r adroddiad yn argymhell un o ddau leoliad addas:

- Un ai: -

Addysg a Dysgu Gydol Oes – lle gall y gwasanaeth roi ffocws gwell ar gefnogi plant a phobl ifanc i ddysgu'r sgiliau angenrheidiol i fwynhau ffordd o fyw iach a gweithgar fydd yn cyd-fynd â'r 'hawl a haeddiant' i addysg a dysgu.

- Manteision: yn faes blaenoriaeth; statws uwch ar gyfer Hamdden; gwell sefyllfa i ddylanwadu a chefnogi ysgolion; yn cefnogi model dysgu cymunedol os caiff ei fabwysiadu i ddarparu gwasanaethau lleol yn y dyfodol.
- Anfanteision: perygl o ddod yn flaenoriaeth isel gaiff ei 'golli' yng nghanol gwasanaeth addysg mwy; nid y sefyllfa orau i ddarparu gwasanaethau cymunedol ac oedolion eraill – y model busnes uchod
- Neu -
Economi ac Adfywio– cyd-fynd ag adfywio a gwelliant cymunedol a gwasanaethu'r economi ymwelwyr.
 - Manteision: perthynas agosach gyffredinol rhwng hamdden, llyfrgelloedd, gwasanaethau diwylliant a datblygu cymunedol ac adfywio economaidd; 'llwyfan' ar wahân i gomisiynu a chynnig gwasanaethau cefnogol ar gyfer hawliau pobl ifanc yn ogystal ag ymyraethau arbenigol megis gweithgareddau ar gyfer pobl hŷn.
 - Anfanteision: cymysgedd o wasanaeth sy'n flaenoriaeth is a llai o gysylltiad â chanlyniadau iechyd.

Y Dull Rheoli

Mae'r adroddiad yn cyfeirio at nifer o wahanol fodelau lleol yn ogystal â model darparu rheolaethol ganolog. Ni argymhellir dull cyffredinol – yn hytrach argymhellir modelau mwy priodol sy'n gwasanaethu anghenion y gwahanol gymunedau orau, gan adeiladu ar gryfderau pob dalgylch lleol.

Gellir crynhoi'r modelau rheoli arfaethedig sydd i'w hystyried i dair lefel:

- **Modelau Cymunedau Gwledig:** - 'cymuned ddysgu'/ modelau 'menter gymunedol' – defnyddio cryfderau cymunedau lleol – cadw a gwella gwasanaethau cymunedol - gan wneud gwell defnydd o adnoddau lleol - hwyluso gwneud penderfyniadau a pherchnogaeth leol - manteisio i'r eithaf ar rôl yr ysgol uwchradd - datblygu rôl arweinyddiaeth leol y cyngorau tref a chymuned - rhannu adnoddau a rhoi'r sector gwirfoddol wrth wraidd y broses benderfynu yn y dyfodol. Dull i sicrhau mwy o fodolau darparu cymunedol cynaliadwy yn cynnwys lefelau uwch o gydleoli, cydreoli a rhannu adnoddau.
- **Modelau Trefi Mwy** - Cefnogi a galluogi datblygu model rheoli strategol cryfach ar gyfer darparu cyfleusterau hamdden arbenigol yn y canolfannau cyrchfan i dwristiaid a lle mae'r boblogaeth yn uwch. Gellid defnyddio'r rheolwyr strategol, sydd ag arbenigedd uwch o ran rheolaeth hamdden, i ddarparu gwasanaethau cefnogol i'r modelau rheolaeth cymunedau gwledig hefyd.

Bydd disgwyl i'r modelau trefi mwy fynd ar ôl darpariaeth gymunedol fwy cynaliadwy, gan gynnwys lefelau uwch o gydleoli, cydreoli a rhannu adnoddau – ac yn benodol uchafu defnydd a rheolaeth yr adeiladau hamdden mawr ar gyfer gwasanaethau ieuencid, twristiaeth a llyfrgelloedd.

Yn y dyfodol, gellid adolygu'r canolfannau strategol ymhellach ochr yn ochr â dewisiadau rheolaeth eraill gan gynnwys ystyried dull mwy masnachol; modelau rheolaeth Ymddiriedolaeth ac ati.

- **Rheolaeth Ganolog** - ochr yn ochr â'r newidiadau uchod mewn darpariaeth weithredol yn arwain at fwy o annibyniaeth gymunedol neu arbenigedd strategol, mae'r adroddiad yn

argymell symud tuag at fodel symlach, canolog sy'n gyfrifol am gomisiynu ac adolygu sut y cyflawnir canlyniadau blaenoriaeth y Cyngor, ac am ddarparu neu 'brynu' gwasanaethau cefnogol arbenigol lle bo angen. (Mewn rhai achosion gallai hyn dynnu ar y sgiliau arbenigol sydd ar gael yn y canolfannau strategol).

MWY O BOLISIŌAU GWEITHREDU LLEOL ADDAS

Gwahanol gyfleusterau a chymunedau

Mae'r adroddiad yn argymell amrywiaeth o ddulliau mwy penodol sy'n briodol i bob ardal. Mae'r rhain wedi eu crynhoi fel a ganlyn:

- Blaenoriaeth arbennig i gefnogi cymunedau Tywyn, Dolgellau, Blaenau Ffestiniog, Bala, Bethesda a Phenygroes – datblygu ffyrdd newydd o oresgyn anfantais wledig ac unigedd – er mwyn cynnal y cynnig hamdden ond trwy ddulliau newydd o reoli a rhannu. Cofleidio, ymgysylltu a chefnogi'r sectorau addysg a gwirfoddol a chaniatáu cynllunio gwahanol oriau agor a pholisïau prisio i weddu'n well i amgylchiadau ac anghenion lleol.
- Ail-lunio cynnig Abermaw gan edrych ar opsiynau ar gyfer cydleoli gwasanaethau a'u hanelu'n well gyda'r economi fasnachol/ymwelwyr.
- Ail ddylunio'r cynnig dyfrol i'r dyfodol ym Mangor i ystyried y cynlluniau datblygu ochr yn ochr â rhesymoli'r cynnig Hamdden presennol.
- Adolygiad o Ganolfan Tennis Arfon i ystyried mwy o gymysgedd 'masnachol' o gyfleusterau.
- Ail siapio dyluniad a defnydd Canolfan Hamdden Porthmadog i ddod ag ystod ehangach o wasanaethau (Llyfrgell ac Ieuenctid) at ei gilydd o dan un to a strwythur rheoli.

Argymhellion Cyffredinol

- Alinio ymhellach y cynllun dyfrol i weledigaeth Swim Wales.
- Datblygu gweledigaeth a chynllun ar y cyd â'r Bartneriaeth Awyr Agored i uchafu'r defnydd o'r awyr agored.

MATERION ARIANNOL

Bydd targedau cyllidebau 2015/16 a thu hwnt yn gynyddol heriol i Hamdden. Bydd cost cynnal y stoc hamdden presennol yn naturiol yn arwain at ffocws uwch ar adeiladau a sut cânt eu rheoli – bydd hyn yn parhau i fod yn brif fater.

Dros y 3-4 blynedd diwethaf, mae rheolwyr y canolfannau wedi gwneud cynnydd mawr i leihau costau rhedeg net y canolfannau. Gyda'r adferiad gweithredol cyffredinol yn cynyddu o 49% i 57% gyda chynnydd rhag amcanol pellach i 64% yn 2012/13 - arbediad net o dros £470k dros 3 blynedd sy'n debygol o fod dros £800k dros 4 blynedd erbyn diwedd 2012/13.

Mae pob un o'r canolfannau hamdden wedi sicrhau gwelliannau, er enghraifft: cynyddu nifer y pecynnau debyd uniongyrchol; lleihau costau staff; a gwell marchnata - i gyd yn cynorthwyo i gynhyrchu incwm ychwanegol.

Fodd bynnag, gan fod gwariant Gwasanaeth Hamdden yng Ngwynedd yn parhau'n uwch na'r cyfartaledd cenedlaethol a thoriadau Llywodraeth Leol yn debygol o waethygu o 2015 ymlaen, ystyrir y bydd arbedion sylweddol pellach ond yn gallu cael eu cyflawni drwy gyflwyno newidiadau mwy radical.

Nid yw'r astudiaeth yma wedi gallu gwneud ymchwil a dadansoddiad manwl i berfformiad ariannol presennol pob canolfan hamdden unigol i allu cyfarwyddo arbedion effeithlonrwydd penodol (er bod nifer o newidiadau ymarferol yn cael eu hargymell ar gyfer

gwahanol gyfleusterau yn yr adroddiad). Ni theimlwyd bod hyn yn gam cyntaf priodol. Yn hytrach argymhellir ystyried y gyfres o egwyddorion isod yn gyntaf:

- i. Y rhesymeg (busnes/hawl)
- ii. Gwahanol fodelau ac opsiynau darparu
- iii. Opsiynau ar gyfer rheolaeth model traws-wasanaeth a chydleoli
- iv. Arwain at adolygiad o fodelau rheolaeth ganolog.

Byddai pob un o'r uchod yn llywio newid gweithredol yn y dyfodol ac yn arwain at ystod eang o arbedion effeithlonrwydd yn ogystal â gwell datrysiad cymunedol.